

At færdes på kirkegården uden at falde

Af Leif Arffmann

Provst og sognepræst ved Sct. Johannes Kirke i Vejle

Der er i det sidste års tid sket nogle lovgivningsmæssige og administrative ændringer, der vedrører de danske kirkegårde. Dette skal ses i sammenhæng med den offentlige debat om nedlæggelse af kirker. For naturligvis må spørgsmålet da også rejses, om kirkegårde skal nedlægges. Det er sket gennem hele historiens forløb. Kirkegårdenes naturlige plads i bymiljøet i København og i de danske købstæder blev afløst af en plads uden for de tættest beboede områder, og de eksisterende kirkegårde blev sløjfet og nedlagt.

Et eksempel på dette er fra mit eget nærområde. Kirkegården rundt om Sct. Nicolai Kirke var indtil 1825 Vejles eneste kirkegård. Den var ikke særlig stor, kun en del af det nuværende kirketorv. Men kirkegården var ikke tilstrækkelig stor, da Vejles indbyggertal i løbet af 1800-tallet voksede. Dertil kommer, at gravene lå meget tæt, og at man indtil 1805 havde mulighed for at foretage begravelser inde i kirken. Da denne mulighed bortfaldt, begyndte trængslen at virke mærkbar.

Kirkegården var inddelt i forskellige typer jord, fra 1ste klasse jord til fattigjords, således som det er beskrevet på følgende vis: "Længst mod Øst laa Hospitals – og Fattigjorden, hvori begravedes uden Vederlag Hospitalslemmer og de, som udi Byens fattiges Tal virkelig ere indskrevne, men ellers ingen under hvad Paaskud være kunde". (C.V. Petersen (red.): Vejle Bys Historie, 1927.)

Men da byen voksede, og Kirkegade skulle gøres større, var det nødvendigt at anlægge en ny kirkegård på den vestlige del af Holmen, på den vej der hedder Langelinie. Kirkegården rundt om kirken blev nedlagt, og der blev i 1826 givet tilladelse til at overføre 103 lig, begravet i årene 1817 – 1825, fra kirkegården rundt om kirken til den nye kirkegård nede på

Langelinie. Men alle lig blev dermed ikke flyttet, og da slet ikke de, der var begravet i fattigjorden længst mod øst. Det er her, der så sent som ved udgravninger i 2005 blev fundet ligrester. De har nu fundet et blivende hvilested andetsteds.

Dette eksempel viser blot, at nedlæggelse af kirkegårde er en del af virkeligheden. Det er derfor naturligt, at Folketinget i ny lovgivning tager højde for denne situation. I loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde hedder det således nu i § 19 stk. 1: "Kirkeministeren opretter et udvalg om kirkegårde. Udvalget består af 1 medlem udpeget efter indstilling fra Akademirådet, 1 medlem udpeget efter indstilling fra Det særlige Bygningssyn og 1 medlem udpeget efter indstilling fra Nationalmuseet samt 1 medlem med særlig sagkundskab om kirkegårdsanlæg. Udvalget sekretariatsbetjenes af Kirkeministeriet." Dette udvalg får en rolle at spille, når der tales om nedlæggelse af kirkegårde, for det hedder i stk. 2: "Inden en kirkegård nedlægges, skal stiftsøvrigheden indhente en udtalelse fra udvalget."

Som udvalgsmedlemmer er udpeget: seniorforsker, museumsinspektør Ulla Kjær (formand), professor, arkitekt Steen Høyer, landskabsarkitekt Annemarie Lund og kirkegårdskonsulent Preben Skaarup.

Kirkeministeriet har i en bekendtgørelse af 17. maj 2014 beskrevet dette udvalgs arbejde, hvor der i lighed med loven tales om en kategorisering af folkekirkens kirkegårde i: 1) Umistelige kirkegårde, 2) Bevaringsværdige kirkegårde og 3) Andre kirkegårde. Det hedder ligeledes, at "En kirkegård, som kategoriseres som umistelig, må ikke nedlægges."

Jeg skal ikke her gentage de betragtninger, jeg sidste år i dette årsskrift gjorde mig vedrørende begrebet "umistelig", men blot henvise til årsskrift 2013 - 2014. Her skal det blot notes, at diskussionen om nedlæggelse af kirkegårde skal ses i en historisk sammenhæng og efter min mening bør fortsætte. Nu er der skabt nogle lovgivningsmæssige og administrative rammer, og inden for disse rammer kan vi tale videre om dette spørgsmål.

Afvikling og afregistrering

I den samme lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde findes der nu et afsnit, der er benævnt: Registrering og afregistrering af gravminder. "Afreregistrering" er et ord, som

ikke findes i ordbog over Det danske Sprog fra 1919, endsi-
ge i Nudansk Ordbog fra 1979. Words stavekontrol kender
heller ikke ordet, men henviser til "AF registrering", dvs. en
registrering på Arbejdsformidlingen. Når jeg googler ordet,
får jeg en række henvisninger til, om det kan betale sig om
vinteren at framelde sit køretøj, således at jeg ikke skal betale
registreringsafgift. Men ellers handler det om at flytte et eller
andet, lige fra lægemidler til fugleområder, fra en database,
hvor disse er registrerede, til det vilde liv uden for en sådan
database.

Når der fra lovgivers side er et ønske om at gøre noget til-
svarende med registrerede gravminder, skyldes det, at der
er iagttaget et overvældende antal registrerede gravminder
på mange kirkegårde. Denne udvikling blev der peget på i
dette årsskrift i 1994. (Kirkegårdskultur 1994 s. 5-11). Det er
derfor nødvendigt stedse at arbejde med dette spørgsmål. Det
er imidlertid mit indtryk, at der mange steder fortsat er ringe
kendskab til registrering af gravminder. Det er derfor glæde-
ligt, at området har større bevågenhed fra den lovgivende og
fra den udøvende magts side.

Vejle Gamle Kirkegård.
Gravminde over folke-
mindesamleren Evald Tang
Christensen. Gravmindet
repræsenterer en særegen
kunstnerisk genre.
Foto: Leif Arffmann.

Gravmindet har stået på Vejle Østre Kirkegård, men er nu flyttet til Skibet Kirkegård. Historien er, at F. Brincker blev begravet på Skibet Kirkegård, medens hustruen blev begravet på Vejle Østre Kirkegård, hvor gravmindet blev opsat.
Foto: Leif Arffmann.

Vejledning om registrering af gravminder af 26. marts 2014 erstatter på sin vis vejledningen fra 1987, som ellers var en ganske nyttig håndbog inden for dette område. Den nye vejledning har de samme dyder. Her beskrives processen med registrering af gravminder og den mulige proces med at spole filmen tilbage og foretage en afregistrering. Men fælles for begge processer er, at disse skal foregå i en tæt dialog mellem menighedsrådet, det lokale museum og provsten. Det er direkte skadeligt, at én af parterne skrider til initiativer, uden at de andre er med.

I den nye vejledning er der også taget højde for kirkegårdens plejeplan. Det hedder nemlig i punkt 12:

”I plejeplanen for kirkegården indgår også de registrerede gravminder. Et menighedsråd kan i den forbindelse ikke beslutte, at et registreret gravminde ikke skal vedligeholdes, men der er på den anden side heller ikke noget krav om, at et registreret gravminde fremstår som nyt. Afhængig af det registrerede gravmindes karakter, beskaffenhed, alder ved registreringen m.v. samt placering på kirkegården, bør vedligeholdelsen differentieres. Vedligeholdelsen kan tage udgangspunkt i tre niveauer:

Niveau 1. Høj vedligeholdelsesgrad. Det vil sige, at gravmindet søges bevaret så tæt på fuldstændig uændret tilstand som mulig i forhold til tilstanden på registreringstidspunktet.

Niveau 2. Mindre eller begrænset vedligeholdelsesgrad, hvor patinering accepteres. Indsatsen og intensiteten vil være

Vejle Gamle Kirkegård.
Et eksempel på sammenhæng mellem et gravminde fra slutningen af 1800-tallet og dele af en beplantning, der var typisk i begyndelsen af 1900-tallet.
Foto: Leif Arffmann.

afhængig af gravmindets karakter og beskaffenhed, lige som gravmindets alder og tilstand, når kirkegården overtager vedligeholdelsesforpligtelsen, må tillægges betydning.

Niveau 3. Minimum af vedligeholdelse bestående i eventuel afbørstning og fjernelse af uønsket plantevækst ved gravmindet. Patinering ønskes med henblik på "forfald i skønhed". Dette kan være relevant ved gravminder, der af forskellige grunde ikke kan vedligeholdes eller istandsættes uden uforholdsmæssigt ressourceforbrug. Det kan særligt være tilfældet, hvor gravmindet på sigt vurderes at blive indstillet til afregistrering."

Det er endvidere særdeles velvalgt, at vejledningen beskæftiger sig med anbringelse af gravminder. Dette gælder for de registrerede gravminder, hvor det blandt andet hedder: "Der bør generelt være afstand mellem gravminderne, og gravminderne bør i øvrigt så vidt muligt placeres sådan, at anbringelsen ikke fremstår som ren opmagasinering – her kan det være en idé at anbringe gravminderne i mindre grupper."

Det gælder imidlertid også for alle andre gravminder, som nogle menighedsråd finder det lystigt at anbringe hér og dér på kirkegården. Vejledningen siger i den sammenhæng: "Menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen bør som udgangspunkt fjerne et gravminde fra kirkegården, når dette er hjemfaldent, og gravmindet ikke umiddelbart vurderes at udgøre et bevaringsværdigt gravminde i henhold til retningslinjerne herom. Det forudsættes, at menighedsrådet eller kirkegårdsbestyrelsen forinden fjernelse af et gravminde fra kir-

Vejle Gamle Kirkegård.
Kirstine Seligmann oprettede en privatskole i 1882, som fortsat bærer hendes navn. De to søstre var virksomme i den grundtvigske bevægelse i Vejle.
Foto: Leif Arffmann.

kegården sikrer sig, at der ikke er tale om et registreret gravminde. Det bør i øvrigt tilstræbes at fjerne ikke-registrerede gravminder, der på en mere eller mindre tilfældig måde er opmagasinerede på kirkegården samt at foretage sortering af ophobede gravminder – såkaldte 'gravmindeparker'."

Det kan derfor anbefales, at denne vejledning læses og fordeles dér, hvor den endnu ikke er blevet læst. Vejledningen er et godt redskab til at gøre kirkegården til et sted, hvor vi ikke falder over de mange mere eller mindre tilfældigt opstillede gravminder.

Kirkegårdsvandring med mobilen

Det skal også noteres, at der i maj 2014 blev skabt mulighed for kirkegårdsvandring i Mindelunden i København med mobiltelefonen som guide. Det oplyses fra Kirkeministeriet, at besøgende i Mindelunden får nemmere information om stedet, når de går rundt på området, der mindes døde danske patrioter fra 2. Verdenskrig. Med sin mobiltelefon i hånden kan man nu få information om det sted, hvor man står. Det oplyses endvidere, at der ved forskellige punkter i Mindelunden er opsat små plader påtrykt QR-koder, som man kan scanne med sin mobiltelefon, hvis man har en sådan, der er stand til denne proces. Telefonen åbner herefter automatisk browseren det rigtige sted på Mindelundens hjemmeside, og de besøgende kan nu læse om det sted, de står.

Dette praktiseres også andre steder, men det skal nævnes her som inspiration til forbedret formidling på kirkegårdene.